

DAVLAT BUDJETI IJROSI VA UNING NAZORATI

¹Abdiyeva Nilufar Shoyim qizi,

²Jumanazarova Gulzoda Atabek qizi,

¹O'zbekiston Milliy Universiteti magistranti,

²Shayxontohur tumani kambag'allikni qisqartirish va bandlik

bo'limi, Migratsiya bo'yicha bosh mutaxassis,

¹Gmail:nilufarabdiyeva8@gmail.com,

²Gmail: gulzodajumanazarova7@gmail.com,

Annotatsiya. Davlat budjeti xarajatlari tom ma'noda davlatning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining moliyaviy mazmunini aks ettiradi. Tezisdavlat budjeti ijrosining, va uni nazorat qilishning ahamiyati organilgan.

Kalit so'zlar: g'azna, moliya yili, budget daromadlari va xarajatlari, hisobvaraqq, markazlashtirilgan investitsiyalar.

Аннотация. Расходы государственного бюджета буквально отражают финансовое содержание социально-экономической политики государства. В диссертации рассматривается значение исполнения государственного бюджета и его контроля.

Ключевые слова: казна, финансовый год, доходы и расходы бюджета, счет, централизованные инвестиции.

Annotation. State budget expenditures literally reflect the financial content of the state's socio-economic policy. The thesis examines the importance of state budget execution and its control.

Key words: treasury, fiscal year, budget revenues and expenses, account, centralized investments.

Kirish. Davlat budjetini ijro qilish uning daromad qismida rejalashtirilgan to'lovlarning har bir manba bo'yicha o'z vaqtida va to'liq kelib tushishini ta'minlash, shuningdek, uning xarajat qismida nazarda tutilgan barcha tadbirlarni uzluksiz moliyalashtirilishidir.¹

Budjet tizimi budjetlarining ijrosi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan g'azna ijrosi yo'li bilan amalga oshiriladi. Budjet ijrosini tashkil qilishda O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligining yagona axborot tizimida budjet tizimi budjetlari, budjet tashkilotlari va budjetdan mablag' oluvchilar uchun shaxsiy g'azna hisobvaraqlari ochishlari kerak bo'ladi. Budjet tizimi budjetlarining ijrosi moliya yili mobaynida va qo'shimcha vaqt davrida amalga oshiriladi. Keyingi yilning yanvar oyi moliya yiliga qo'shimcha vaqt davri bo'lib, bu davr mobaynida o'tgan yil uchun budjet tizimi budjetlarining ijrosi amalga oshiriladi. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi budjet tizimi budjetlarining qo'shimcha vaqt davridagi ijrosi bo'yicha operatsiyalarni o'tkazish tartibini va eng kech muddatlarini belgilaydi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi davlat budjetining ijro etilishini tashkil qiladi. Moliya vazirligi va davlat boshqaruvi boshqa organlarining davlat budjetini ijro etish bo'yicha ishlarni muvofiqlashtiradi va nazorat qiladi, davlat maqsadli jamg'armalari mablag'larini shakllantirish va ulardan foydalanish tartibini belgilaydi. Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi va joylardagi ijroiya organlari mablag'larning tegishli budjetlarga to'liq va o'z vaqtida kelib tushishi va ularning belgilangan maqsadlarda xarajat qilinishi ustidan nazoratini amalga oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va boshqa moliya organlari davlat budjeti va tuzilmasiga kiruvchi budjetlarning qonunchilikda belgilangan parametrlari doirasida ijro etilishi uchun mas'ul bo'lib hisoblanadi. Davlat budjeti daromadlari va xarajatlarini boshqarish O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan amalga oshiriladi. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi davlat budjeti ijrosini ta'minlaydi, respublika budjetini ijro etadi, Qoraqallog'iston Respublikasi budjeti va

¹ O'zbekiston Respublikasi Budjet kodeksi, VII bo'lim, 19-bob, 109-modda.

mahalliy budjetlarning ijro etilishiga rahbarlik qiladi. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi respublika budjetining vazirliklar, idoralar, budjet tashkilotlari va xo‘jalik yurituvchi sub‘ektlar tomonidan ijro etilishi, O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki va boshqa banklarning budjet kassa ijrosi qoidalariga rioya etilishi, kapital qo‘yilmalar va budjetdan ajratiladigan mablag‘lar hisobidan amalga oshiriladigan boshqa tadbirlarning banklar tomonidan moliyalanishini nazorat qiladi. Yo‘naltirilgan sertifikatlarni tayyorlash, rasmiylashtirish, berish, ijro etish va hisobini yuritish tartibi hamda turli darajadagi budjetlarning ijrosi to‘g‘risidagi buxgalteriya hisobini yuritish tartibini belgilab beradi.

Budjet kodeksining 120-moddasida, budjet tizimi budjetlari xarajatlar qismining ijrosi budjet ijrosi jarayonida budjet tashkilotlari va budjetdan mablag‘ oluvchilarga turli darajadagi budjetlardan budjet mablag‘larini ajratishga yo‘l qo‘yilmasligi, “Budjet tizimi to‘g‘risida”gi qonunga muvofiq davlat budjeti va uning tuzilmasiga kiruvchi budjetlarni ijro etish O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, joylardagi ijroiya organlari va Moliya vazirligi vakolatiga kirishi belgilab qo‘yilgan.

Davlat budjetini ijro etishda budjetning kassa ijrosi, ya‘ni pul mablag‘larini qabul qilish, saqlash va budjetdan ajratilgan mablag‘larni oluvchilarga berish, “Budjet tizimi to‘g‘risida”gi qonunda O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan amalga oshirilishi belgilab qo‘yilgan. Respublika banklari davlat budjetiga xizmat ko‘rsatish bo‘yicha bir qancha kassa operatsiyalarni bajaradi. Bu operatsiyalar respublika va mahalliy budjetlar daromadlariga kelib tushadigan mablag‘larni qabul qilish va tegishli hisobvaraqlarga kiritish, davlat soliqlari va daromadlari bo‘yicha tushumlardan mahalliy budjetlarga mablag‘lar ajratish va boshqalar hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda respublika budjeti daromadlari va xarajatlari hisobini yuritadi, belgilangan muddatlarda respublika budjetining daromadlar bo‘yicha kassa ijrosi to‘g‘risida hisobot; korxonalar, tashkilotlar va muassasalar tomonidan budjetga

solliqlarni o'tkazish uchun topshiriqnomalar hamda davlat maqsadli jamg'armalariga badallarning o'z vaqtida taqdim etilishi nazorat qiladi.

2006-yil 1-yanvardan boshlab mamlakatimizda davlat budjetini ijro etishning g'aznachilik tizimi joriy etilgan. Davlat budjetining g'azna ijrosi davlat budjetining barcha daromadlarini yagona g'azna hisobvarag'iga kiritishdan, shuningdek davlat budjetining xarajatlarini shu hisobvarag'idan to'lashdan iborat hisoblanadi. Davlat budjetining ijro etilishida g'aznachilikning asosiy vazifalari davlat budjetining kassa ijrosini tashkil etish, davlat budjeti mablag'lari tushumlari va sarflanishi ustidan nazoratni amalga oshirish, davlat budjeti mablag'larini boshqarish, davlat budjetida mablag'lar nazarda tutilgan yuridik yoki jismoniy shaxslar nomidan va ularning topshirig'iga binoan to'lovlarni amalga oshirish, davlat budjeti ijrosining qanday borayotganligi to'g'risidagi hisobotlarni yig'ish, qayta ishlash va tahlil qilish hamda O'zbekiston Respublikasi davlat ichki va tashqi qarzlariga xizmat ko'rsatish, O'zbekiston Respublikasi kafolatlarini bajarish kabilar hisoblanadi.

Iqtisodiyot xarajatlari 2016-yilda 1938 mlrd so'mni tashkil etgan bo'lib, jami budjet xarajatlarida 11.5 foizni tashkil etgan. 2019-yilga kelib ushbu xarajatlarning jami davlat budjeti xarajatlaridagi salmog'i 10.1 foizni tashkil etgan. Lekin ushbu xarajatlar nominal mazmunda o'sib borgan. Markazlashtirilgan investitsiyalarni budjetdan moliyalashtirish uchun 2016 yilda 2037 mlrd so'm, 2017-yilda 3174 mlrd so'm, 2018-yilda 4750 mlrd so'mni, 2019-yilda 5500 mlrd so'mni va 2020-yilda 6800 mlrd so'mni tashkil etmoqda. Bu o'z navbatida, hozirgi kunda amalga oshirilayotgan iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va yangilash, innovatsion texnologiyalarni keng joriy qilish bilan bog'liq yirik va strategik ahamiyatga ega bo'lgan loyihalarni moliyalashtirishda budjet investitsiyalarining ham ahamiyati yuqoriligidan dalolat beradi.²

2016-yil davlat budjeti daromadlari 17061.3 mlrd so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2020 yilga kelib 41030.7 mlrd so'mga yetib, 19735 mlrd so'mga yoki 192.6 %ga

² <https://fayllar.org/markazi-b-i-nurmuxamedova-n-v-kabirova-moliya.html?page=10>

ko'paydi. Bunda bevosita soliqlar 4439.4 mlrd so'mga yoki 181.9 %, bilvosita soliqlar 10696.5 mlrd so'mga yoki 160.1% ga, resurs to'lovlari va mol-mulk solig'i 1993.7 mlrd so'mga yoki 160,1 %ga hamda boshqa daromadlar 2605.5 mlrd so'mga yoki 222.0 % oshganini kuzatish mumkin. Shuningdek, 2016-yilda davlat budjetining 91.9 foizi solikli tushumlar 8.1 foizi boshqa daromadlardan, 2020-yilda esa 88.4 foizi solikli tushumlar, 11.6 foizi boshqa daromadlardan shakllantirilgan. Bilvosita soliqlar hamda resurs to'lovlari va mol-mulk solig'ining ulushi yildan yilga oshib bormoqda.³

Davlat budjeti xarajatlarida ijtimoiy sohaga ajratilayotgan mablag'lar ulushi yildan-yilga oshirib boryapti. Xususan, 2019-yilning 9 oylik davri davomida buning uchun 63,542 trillion so'm yoki umumiy xarajatlarning 53,9 foizi miqdorida mablag' sarflangan. Bu xarajatlar mamlakat YaIMga nisbatan 12,4 foizni tashkil etadi. Yil yakunlari bo'yicha Davlat budjeti xarajatlarining asosiy qismida ta'lim, sog'liqni saqlash, aholini manzilli ijtimoiy qo'llab-quvvatlash hamda ish haqi, pensiya, stipendiya va ijtimoiy nafaqalarni oshirishga yo'naltirildi. Aholining turmush darajasini oshirishga yo'naltirilgan siyosat Davlat budjetining soliq siyosatida ham o'z aksini topgan. 2019-yildan yangi soliq siyosati amalga oshirilishi natijasida aholi umumiy daromadlari 344,7 trillion so'mni tashkil etgan. Hisobotda ijtimoiy xarajatlarga ajratilgan mablag'larning fanga ajratilgan qismidan 10,3 milliard so'mi, nafaqa, moddiy yordam va kompensatsiya to'lovlari uchun ajratilgan mablag'lardan 22,7 milliard so'mi, sug'oriladigan yerlarning meliorativ holatini yaxshilash, umumiy foydalaniladigan avtomobil yo'llarini rivojlantirish hamda Orolbo'yi mintaqasini rivojlantirish uchun ajratilgan mablag'larning 150,6 milliard so'mi ishlatilmasdan qolgan. 8 mingdan ortiq budjet tashkilotining 6,5 mingdan ortig'ida 142,592 milliard so'mlik moliyaviy xatolik, kamomad, o'zlashtirish hamda noqonuniy xarajatlar aniqlangani keltirilgan. Bunday kamchiliklarni imkon qadar kamaytirish uchun nazorat mexanizmini takomillashtirish zarur.⁴

³ <https://azkurs.org/mavzu-iqtisodiyotni-modernizatsiyalash-sharoitida-davlat-budje.html?page=2>

⁴ <https://uza.uz/uz/posts/davlat-byudzheti-izhrosi-bilan-bo-li-kamchiliklar-tan-id-ili-26-05-2020>

Iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishning bugungi bosqichida budjet daromadlari ishlab chiqarishning rivojlanishi, xo‘jalik subyektlarining va aholi daromadlarining oshib borishi, soliq bazalarining kengayishi, mulk shakllarining ko‘payishi bilan ortib bormoqda. Davlat budjeti xarajatlari tom ma‘noda davlatning ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining moliyaviy mazmunini aks ettiradi. O‘zbekiston Respublikasi davlat budjetining xarajatlarining keyingi yillardagi tarkibiy tahlili ko‘rsatadiki, xarajatlar nominal mazmunda (mutlaq ko‘rsatkichlarida) ortib borayotganligini kuzatish mumkin. Biroq, uning yalpi ichki mahsulotga nisbatan salmog‘ining kamayib borish tendensiyasi kuzatilmoqda.

Hozirgi sharoitda davlat budjeti uchun nisbatan yuqori darajadagi moliyaviy yuk bo‘lib tushayotgan ijtimoiy soha va aholini ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash xarajatlari bir tomondan aholining kam ta‘minlangan qatlamini himoyalash moliyaviy asosini o‘zida ifodalaydi. Ikkinchidan, aholining turmush farovonligini oshirish, zamonaviy sog‘liqni saqlash tizimini shakllantirishda davlat budjetining ahamiyati ortib borayotganligini ko‘rsatib bermoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Budjet kodeksi <https://lex.uz/mobileact/2304138>
2. <https://kun.uz/news/2020/11/14/davlat-budjeti-ijrosi-xdp-fraksiyasi-qatiy-etiroz-bildirdi>
3. <https://uza.uz/uz/posts/davlat-byudzheti-izhrosi-bilan-bo-li-kamchiliklar-tan-id-ili-26-05-2020>
4. <https://fayllar.org/markazi-b-i-nurmuxamedova-n-v-kabirova-moliya.html?page=10>
5. <https://azkurs.org/mavzu-iqtisodiyotni-modernizatsiyalash-sharoitida-davlat-budje.html?page=2>